

פרשת יתרו

קידוש השבת וקבלת שבת מוקדמת

שאלות מפתח

- ◇ מדוע ישנה מצוה לקדש את השבת?
- ◇ כיצד יש לחתום את הברכה האמצעית בתפילה ביו"ט שחל להיות בשבת?
- ◇ אם ישראל מקדשים רק את הזמנים ולא את השבת, מדוע אנו מקדשים בשבת?
- ◇ מדוע היינו מעלים על דעתנו שבית דין צריך לקדש את השבתות?
- ◇ כיצד ניתן להתפלל ערבית של שבת לפני צאת הכוכבים?
- ◇ האם מי שהקדים את קבלת השבת יכול גם לקדש ולאכול לפני הזמן?
- ◇ האם קבלת יו"ט מוקדמת מחייבת גם בשאר מצוות יו"ט כגון שמחה?

מצוות קידוש

מצוה לקדש את השבת על ידי אמירת דברים המציינים את קדושת השבת, שבחה והבדלתה משאר ימות השבוע, וכך נאמר בעשרת הדברות¹:

"זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתֶךָ: יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכֶה אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עִבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ וּבְהֵמְתֶךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ."

למעשה, מנהגו הוא לקדש את השבת שלוש פעמים במהלך השבת - בתפילת ליל שבת, בקידוש על היין, ושוב בבוקר יום השבת². לכאורה יש לשאול: מה עניינו של הקידוש? הרי השבת נכנסת בכל מקרה עם שקיעת החמה, ומה אם כן מועילה פעולת הקידוש שאנו עושים?

הרמב"ן³ מבאר, כי קיימת מצוות עשה מן התורה לומר דברי קידוש בכניסת היום, בדומה למצוות קידוש היובל או קידוש החודש, וכה דבריו:

"אבל לרבותינו עוד בו מדרש ממילת לקדשו, שנקדשהו בזיכרון, כענין 'וקדשתם את שנת החמשים שנה' (ויקרא כה, י), שהוא טעון קידוש בית דין לומר ביובל 'מקודש מקודש', אף כאן ציוה שנזכור את יום השבת בקדשנו אותו. וכך אמרו במכילתא (כאן): 'לקדשו', קדשהו בברכה. מכאן אמרו: מקדשין על היין בכניסתו, אין לי אלא ליום, ללילה מנין? תלמוד לומר: 'ושמרתם את השבת' (שמות לא, ד), וזהו קידוש היום, והוא מן התורה, אינו אסמכתא.

¹ שמות כ, ח-יא.

² בליל שבת הקידוש הראשון הוא דאורייתא ואילו השני הוא מדרבנן. אם אדם לא קידש בתפילה או שלא התכוון לקדש בתפילה, הקידוש על היין יהיה דאורייתא. נפקא מינה להלכה תהיה במקרה שאדם שהתפלל מקדש על היין, ומתכוון להוציא ידי חובה אדם שלא התפלל. לכאורה הוא חייב רק מדרבנן, ואינו יכול להוציא את חברו שחייב מדאורייתא. ועיין ביאור הלכה סימן רעא, א.

³ רמב"ן שמות כ, ח.

וכך אמרו (ברכות כ"ב): נשים חייבות בקידוש היום, דבר תורה, וזה על קידוש הלילה, לפי שכל הטעונים קידוש מתקדשים בכניסתן פעם אחת, כגון קידוש החודש, וקידוש היובל, אבל ביום אסמכתא, ואין אומרים בו מקודש כלל, שדיינו בפעם אחת בכניסתו. וכן על היין אסמכתא ואינו קבע כלל".

נמצאנו למדים, כי הקידוש בכניסת השבת הוא חיוב מן התורה, ולכן אנו מברכים בו 'מקדש השבת'. לעומת זאת, הקידוש הנעשה בשבת בבוקר הוא תקנה מדרבנן בלבד, לכן אין מברכים בו ברכת 'מקדש השבת', והוא נקרא 'קידושא רבה' (הקידוש הגדול) בלשון סגי נהור.

שבת קביעה וקיימא

לכאורה, קביעה זו, שחובה לקדש את השבת, אינה מתיישבת עם דברי הגמרא במסכת ביצה⁴, המבדילה בבירור בין קדושת שבת לקדושת הזמנים:

"תנו רבנן: יום טוב שחל להיות בשבת. בית שמאי אומרים: מתפלל שמונה, ואומר של שבת בפני עצמה ושל יום טוב בפני עצמה. ובית הלל אומרים: מתפלל שבע, מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת, ואומר קדושת היום באמצע.

נחלקו בית שמאי ובית הלל כמה ברכות אומרים בתפילת עמידה ביום טוב שחל להיות בשבת. לדעת בית שמאי, אומרים שמונה ברכות, ולא שבע ברכות כמו בכל שבת, משום שיש לייחד ברכה נפרדת ליום טוב. לעומת זאת, לדעת בית הלל ישנה ברכה אחת מרכזית הכוללת את שניהם.

בהמשך, הגמרא מביאה את דברי רבי, הסובר כבית הלל, שמברך שבע ברכות, אלא שלדעתו מלבד מה שמזכירים קדושת היום בברכה אמצעית, אף חותמים בה "מקדש השבת וישראל והזמנים". ולפי גרסה אחרת בדברי רבי, חותמים: "מקדש ישראל והשבת והזמנים" - "ישראל" לפני "שבת". רבינא דוחה גרסה זו:

"אמר ליה: אטו שבת ישראל מקדשי ליה? והא שבת מקדשא וקיימא! אלא אימא: 'מקדש השבת, ישראל והזמנים'."

הגמרא מכריעה שיש לחתום "מקדש השבת" בנפרד, ורק אחר כך "ישראל והזמנים". הטעם לכך הוא שהשבת מתקדשת על ידי הקב"ה בעצמו ("מקדשא וקיימא"), ואינה תלויה בקידוש של עם ישראל, בעוד שהמועדים תלויים בבית הדין של ישראל שמקדשים את הזמנים. וכך כתב רש"י:

"אטו שבת ישראל מקדשי ליה? - שקודמת קדושת ישראל לשל שבת? בשלמא זמנים - צריך להקדים קדושת ישראל לקדושתן, שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הם, ואילו לא נתקדשו ישראל - לא היו קובעים חודשים וקוראין מועדים בבית דין; אלא שבת - מקדשא וקיימא מששת ימי בראשית, ואינה תלויה בקביעות דראש חודש".

השבת, אם כן, אינה תלויה בקידוש של עם ישראל כמו המועדים. לפי זה, לכאורה אין משמעות לכך שישראל יקדשו את השבת, שהרי היא קדושה ועומדת מששת ימי בראשית, ולא ישראל הם המקדשים אותה.

⁴ ביצה יז ע"א.

יסוד זה עולה מסוגיה נוספת, במסכת **קידושין**⁵. הגמרא שם קובעת כי מצוות שהן חובת הגוף נוהגות בין בארץ בין בחוץ לארץ. שואלת הגמרא:

"והשתא דאמרת חובת הגוף נוהגת בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ, 'מושב' דכתב רחמנא גבי שבת למה לי?"

לאיזה צורך כתבה התורה "מושב" לגבי מצוות שבת? הרי שבת חובת הגוף היא, ואף אלמלא כתבה התורה "בְּכֹל מוֹשְׁבֵי תִיכֶם" ביחס לשבת, פשוט הדבר שמצוה זו נוהגת בכל מקום. מתרצת הגמרא:

"איצטריך, סלקא דעתך אמינא: הואיל ובעניינא דמועדות כתיבא, תיבעי קידוש כי מועדות - קמ"ל".

יש צורך לכתוב "מושב" לגבי מצוות שבת, שאלמלא כן היה עולה על דעתנו לומר, שמאחר שמצוות שבת כתובה בפרשת המועדות, תצטרך השבת קידוש בית דין כמו המועדות. כלומר, יכולנו לסבור שבדומה למועדים גם שבת תצטרך קידוש בית דין, דהיינו, שיכריזו בית דין על כל יום ראשון בשבוע כדי שעל ידי כן יתקדש היום השביעי כיום השבת. לפיכך כתבה התורה שהשבת נוהגת "בְּכֹל מוֹשְׁבֵי תִיכֶם", ללמדנו שאין השבת צריכה קידוש בית דין.

יסוד זה מופיע גם בדברי **הרשב"ם**⁶:

"שבת בראשית אינה צריכה קידוש - כעין שמקדשין המועדות על ידי קידוש ראשי חדשים. אין מקדשין אחד בשבת להיות שביעי שלו שבת, אלא לעולם יום שביעי שבת הוא בלא קידוש בית דין... שבת בראשית שמקודשת ובאה מששת ימי בראשית, דבשבת ראשונה כתיב בו 'ויכולו... ויקדש אותו'".

בדומה לזה, כותב גם הר"ן⁷ במסכת **נדרים**:

"שבת בראשית אינה צריכה קידוש בית דין - שאין בית דין צריכין לקדש אחד בשבת כדי לעשות שביעי לו שבת... והיינו דקאמר בן עזאי: 'מועדי ה' נאמרו לענין שצריך מומחין לקדש את החודש מפני המועדות... וכיון דשבת ונדרים סמיכי למועדות, וכתיב במועדות 'אלה' למעוטא, משמע דממעט להו כל חד וחד למילתיה: שבת לקידוש בית דין, דאיהי קבעה אנפשה...".

וכך כותבים גם **בעלי התוספות**⁸:

"... אבל השבת אינה צריכה קידוש לקדש יום אחד כדי לעשות שביעי שבת".

לאחר כל זאת, יש לשאול: מהי ההווה אמינא של הגמרא, שיהיה צורך בקידוש בית דין לשבת? הרי זהו יום קבוע מששת ימי בראשית! מדוע היינו חושבים ששבת צריכה קידוש בית דין?

⁵ קידושין לו ע"ב.

⁶ רשב"ם בבא בתרא קכא ע"א ד"ה שבת.

⁷ ר"ן נדרים עח ע"א.

⁸ מושב זקנים ויקרא כג, ב.

לשאלה זו נדרש רבי יצחק מאיר רוטנברג-אלתר⁹, בעל "חידושי הרי"ם"¹⁰, וביאר שניתן היה ללמוד ששבת צריכה קידוש בית דין, מדין בכור בהמה, שכן הבכור קדוש מרחם, ובכל זאת יש מצוה להקדישו בפה:

"דמאי סלקא דעתך למימר דשבת תיבעי קידוש? הלא שבת מקדשא וקיימא! יש לתרץ, דכבר מצינו כן גבי בכור, שהוא קדוש מאליו, ומכל מקום מצוה להקדישו".

בהעמק דבר¹¹ מציע הנצי"ב מוולוז'ין הסבר אחר:

"...ואינו מובן לכאורה, הא מועדות גם כן לא בעינן קידוש בית דין, אלא קידוש החודש לדעת יום קביעת המועד, וזה לא שייך בשבת... ונראה דהכי פירושו: דבמועדות נקבע החודש כמו שנקבע על פי ראיית הלבנה ביהודה [בארץ ישראל], אף על גב שבכל העולם בא חידוש הלבנה באופן אחר... והולכין אחר קידוש בית דין בירושלים; וסלקא דעתך דבשבת תלוי גם כן בהתקדש היום ביהודה, אף על גב שבכל העולם גולל אור מפני חושך בשעה אחרת - קמ"ל שאינו תלוי בבית דין... שבזה אנו למדים קדושת יום המועד בזה משבת, שאינו תלוי ביהודה אלא קביעת החודש, ולא קדושת יום המועד".

כלומר, ההווה אמינא היתה ללמוד מקידוש החודש. בקידוש החודש, כל העולם היהודי הולך אחר הקביעה שנעשתה בבית הדין בארץ ישראל (ביהודה), ואין מתחשבים במועד מולד הלבנה המקומי בכל מדינה. אם כן, היינו עלולים לחשוב שגם בשבת יש לנהוג בכל העולם על פי האופק של ארץ ישראל, ולהכניס ולהוציא את השבת לפי הזמנים של ירושלים ולא לפי השקיעה המקומית. לפיכך נאמר "בְּכָל מוֹשְׁבֵי יְכָם", להודיע שדין שבת אינו תלוי בבית הדין המרכזי, אלא בכל מקום ומקום מכניסים את השבת לפי האופק המקומי.

קבלת שבת מוקדמת

ניתן להסביר עוד, שישנן שתי דרכים בהן נכנסת השבת: הדרך האחת היא "אובייקטיבית" - כאשר מגיע הזמן, השבת נכנסת מאליה, וזמן זה אינו תלוי באדם. הדרך השנייה היא "סובייקטיבית" - האדם יכול לקבל על עצמו את השבת לפני זמנה הרשמי, ואז חלוחה תלויה בקבלתו.

יסוד זה עולה מתוך דברי הגמרא בברכות¹² המספרת את הסיפור הבא:

"רב איקלע לבי גניבא (שם חכם) וצלי של שבת בערב שבת. והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא לאחוריה דרב, וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה.

שמע מינה תלת: שמע מינה מתפלל אדם של שבת בערב שבת, ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו, ושמע מינה אסור לעבור כנגד המתפללין".

⁹ הרב יצחק מאיר רוטנברג-אלתר (בעל "חידושי הרי"ם") (מגנישוב וגור שבפולין), התקנ"ט-התרכ"ו - רבי יצחק מאיר היה מייסד חסידות גור. הגיע ממשפחה של רבנים שייחוסה מגיע עד רש"י. למד אצל רבי אריה לייב צינץ מפלוצק, ואחר כך התקרב לרבי ישראל מקוז'ניץ, רבי שמחה בונים מפשיסחה ורבי מנחם מנדל מקוצק. בשבע שנותיו האחרונות, לאחר מות רבי מנחם מנדל מקוצק, עבר לעיירה גורא-קלאווריה הסמוכה לוורשה, שם הקים את חסידות גור. היו לו שלושה עשר ילדים, וחיו מביתו אסתר כולם מתו עליו בחייו. היה מגדולי הפוסקים בדורו עד שרבי מנחם מנדל מקוצק השווה אותו לש"ך. חיבר את ספר "חידושי הרי"ם" על התלמוד, על השולחן ערוך (מלבד חלק אורח חיים) ועל התורה. כמו כן חיבר את ספר "הזכות" וספר שאלות ותשובות.

¹⁰ ראה אמרי אמת - ליקוטים - קידושין לו ע"ב.

¹¹ הרחב דבר (על העמק דבר) ויקרא כג, ג.

¹² ברכות כז ע"א.

רב הזדמן לביתו של חכם בשם גניבא, והתפלל תפילת ערבית של שבת בערב שבת מבעוד יום, והיה מתפלל רבי ירמיה תלמידו של רב, מאחורי רב, וסיים רב את תפילתו לפני שסיים רבי ירמיה, ולא עבר רב לפני רבי ירמיה כדי לשוב למקומו, אלא נשאר עומד במקומו. ממעשה זה לומדים כמה הלכות, והראשונה שבהן היא, שאדם רשאי להתפלל ערבית של ליל שבת, בערב שבת מבעוד יום, אחרי פלג המנחה, כפי שעשה רב, ולברך "מקדש השבת", אפילו שעדיין מאיר אור יום¹³.

מקור נוסף בענין זה, הוא המשנה במסכת פסחים¹⁴, לפיה המקבל פסח מוקדם, עליו להקפיד לא לעשות קידוש לפני צאת הכוכבים, "ערב פסחים סמוך למנחה, לא יאכל אדם עד שתחשך". והגמרא שם שואלת: מדוע דין זה ייחודי לערב פסח?

"מאי איריא ערבי פסחים? אפילו ערבי שבתות וימים טובים נמי!"

בעלי התוספות שם מסבירים, מה ההבדל בין פסח לשבת, וזו לשונם:

"עד שתחשך - מקשינן, אמאי איצטריך 'עד שתחשך', פשיטא? ועוד, דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קתני ליה!"

ואומר הר"י מקורביל, דגבי מצה דווקא בעינן עד שתחשך, כדתניא בתוספתא: הפסח ומצה ומרור מצוותן משתחשך. וטעמא, משום דכתיב: 'וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּצֶק בַּלַּיְלָה הַזֶּה' (שמות יב, ח), ומצה ומרור איתקשו לפסח. אבל סעודת שבת וימים טובים - מצי אכיל להו מבעוד יום, כדאמר בפרק תפילת השחר (ברכות כז ע"ב): מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום".

תוספות מוסיפים על דברי הגמרא, שלא רק שניתן לקבל שבת ולברך "מקדש השבת", אלא אף ניתן לקדש ולאכול את סעודת השבת מבעוד יום. ורק בפסח יש ציווי מיוחד לאכול דווקא בלילה, כי נאמר בו "בַּלַּיְלָה הַזֶּה".

אם נשוב למסכת ברכות, נגלה ששם מחדשים **תוספות**¹⁵ חידוש נוסף, והוא, שכשאדם מקבל על עצמו שבת, הזמן הופך עבורו לשבת גמורה, ולכן אין זה נחשב כהקדמה אסורה:

"דרב צלי של שבת בערב שבת - תימה, דהא אמרינן בפרק במה מדליקין (כג ע"ב) 'ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר?' ויש לומר, דהתם בשאינו מקבל עליו שבת מיד, אבל הכא מיירי שמקבל עליו שבת מיד, הלכך לא הויא הקדמה".

כלומר, מה שאסור להדליק נרות שבת מוקדם, זה כשאינו מקבל שבת מיד כשמדליק, כי אז לא ניכר שהנרות הם של שבת, אך כשמקבל שבת מיד בזמן ההדלקה, מותר, כי ניכר שהנרות הם של שבת. וכך פסק הרא"ש¹⁶:

"רב צלי של שבת בערב שבת מפלג המנחה ולמעלה... והיה מדליק הנר קודם שיתפלל ומקבל עליו שבת מבעוד יום. והא דאמרינן בפרק במה מדליקין (כג ע"ב) גבי הדלקת הנר 'ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר' - אין זו הקדמה, כיון שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה, כי יכול לקבל עליו שבת מבעוד יום, ובלבד מפלג המנחה ולמעלה".

¹³ בדין זה יש נפקא מינות שונות להלכה. למשל, דעת הראב"ן (ראה מגן אברהם סימן תפט, סק"ז; הגהות מנהגי ר"א טירנא הלכות פסח הגה כא) היא, שהמקבל שבת מוקדמת יכול לספור ספירת העומר, כי קיבל על עצמו שבת ונמצא שלדידו, עכשיו לילה לכל דבר. עוד יש לדון, האם יוצא אדם ידי חובת אכילת מצה כאשר קיבל על עצמו פסח מוקדם (ראה שולחן ערוך או"ח סימן תעב, א). וכן, האם אישה שבעלה קיבל שבת מוקדמת, יכולה לעשות הפסק טהרה ולהתחיל שבעה נקיים או שצריכה לחכות ליום הבא (ראה רמ"א יו"ד סימן קצו, א).

¹⁴ פסחים צט ע"ב.

¹⁵ תוספות ברכות כז ע"א ד"ה דרב צלי.

¹⁶ רא"ש ברכות פ"ד, סימן ו.

במסכת פסחים מוסיף הרא"ש ומחדד, שדין זה תקף בכל שבת ויום טוב, למעט פסח¹⁷:

"עד שתחשך - תימה, אמאי תנא 'עד שתחשך' טפי מבערבי שבתות ובערבי ימים טובים... ויש לומר דאתא לאשמעינן, אף על גב דבשבתות ובשאר ימים טובים יכול להוסיף מן החול על הקודש ולאכול קודם שתחשך, כדאמרינן פרק תפילת השחר (כז ע"ב) 'מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס', בערב הפסח לא מצי אכיל עד שתחשך".

סיכומו של דבר, לדעת תוספות ולדעת הרא"ש, ניתן להקדים את השבת ולקבלה באופן מלא, הן לתפילה והן לאכילה.

לעומתם יש שיטות המצמצמות את משמעות הקבלה המוקדמת. לדעת ר"י בתוספות¹⁸, ניתן לקבל שבת מוקדמת רק לענין תפילת ערבית של שבת, אך לא לענין הסעודה, וזו לשונו:

"ור"י תירץ... דאתא לאשמעינן, דאף על גב דשחיטת פסחים מבעוד יום - אינו נאכל מבעוד יום כשאר קדשים. וכן יש בירושלמי בריש פירקין: תני, ערב שבת מן המנחה ולמעלה לא יטעום כלום עד שתחשך".

ר"י מסתמך על הירושלמי, וסובר שלא רק בערבי פסחים צריך להמתין עד שתחשך, אלא בכל ערב שבת ויו"ט אין להתחיל את הסעודה לפני רדת החשכה.

הבנה נוספת, ניתן למצוא **בתוספות** במסכת כתובות¹⁹, הסוברים שניתן לקבל יום טוב מוקדם, אך הקבלה חלה רק לענין איסור מלאכה ולא לשאר ענייני היום. כדי להבין את דברי תוספות, נזכיר בקצרה את ההקשר שם בגמרא.

הגמרא שם דנה בשאלה: מתי עוברת האחריות לפרנס את האישה ולדאוג למזונותיה מהאב לבעל? המשנה קובעת, שאם הגיע זמן הנישואין והבעל דחה את החתונה, הוא מתחייב במזונותיה כבר מהמועד הראשון שנקבע - "הגיע זמן ולא נישאו - אוכלת משלו". הגמרא מבארת, שכאשר האב מוסר את הכלה לשלוחי הבעל בדרך לחופה, פעולת ה"מסירה" נחשבת מבחינה הלכתית כתחילת הנישואין לענין זה שהבעל חייב במזונותיה, ואם היא בת ישראל ובעלה כהן - היא רשאית מאותו רגע לאכול בתרומה.

הגמרא דנה במקרה שבו המסירה התרחשה סמוך לשבת או חג, והדיון שם נסוב סביב השאלה מי משלם על האוכל שלה בשבת עצמה. מתוך הדיון עולה בבירור, שבמקרה זה האישה נחשבת כנמצאת תחת רשות הבעל באותה שבת או באותו יום טוב.

על כך שואלים **תוספות**²⁰: מצד אחד, הגמרא מתארת מציאות של "מסירה" (נישואין) שחלה בשבת או ביום טוב. ומצד שני, ישנה הלכה פסוקה²¹ ש"אין נושאים נשים במועד", ובוודאי לא בשבת, כי "אין מערבין שמחה בשמחה", דהיינו: אין לערבב את שמחת הנישואין עם שמחת החג. אם כן, איך ייתכן שהגמרא דנה על מקרה של מסירה (נישואין) שמתרחש בזמן שאסור לערוך בו נישואין?

¹⁷ רא"ש פסחים פ"י, סימן ב.

¹⁸ תוספות פסחים צט ע"ב ד"ה עד שתחשך.

¹⁹ כתובות מז ע"א.

²⁰ תוספות כתובות מז ע"א ד"ה דמסר לה.

²¹ ראה מועד קטן ח ע"ב.

על שאלה זו משיבים תוספות:

"דמסר לה בשבתות ויום טוב - ...איכא למימר, דהכא איירי שעה אחת לפני יום טוב, שהוא כיו"ט לענין מלאכה דתוספת דאורייתא, ובטילה באותה שעה מן המלאכה".

כלומר, המסירה נעשתה ממש לפני כניסת החג, בזמן "תוספת יום טוב" - שבו כבר אסור לעשות מלאכה, אבל עדיין לא חל חיוב השמחה, ולכן אין בעיה של "מערבין שמחה בשמחה".

הא למדנו, שקבלת יום טוב מוקדמת יוצרת איסור מלאכה, אך לא מחילה את מצוות השמחה של החג. ההיגיון בכך הוא, שאדם יכול לאסור על עצמו דבר - "שוויה אנפשיה חתיכה דאיסורא", אך לא יכול לחייב את עצמו במצוה שזמנה טרם הגיע.

שיטת הרמב"ם²² שונה באופן מהותי. לדעתו, המושג "תוספת שבת" כחיוב מדאורייתא כמעט אינו קיים, למעט בדיני עינוי יום הכיפורים:

"כשם ששבות מלאכה בו בין ביום בין בלילה, כך שבות לעינוי בין ביום בין בלילה. וצריך להוסיף מחול על הקודש בכניסתו וביציאתו, שנאמר: 'וְעֵינֵיכֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ בְּעָרְבֹה' (ויקרא כג, לב) - כלומר, התחיל לצום ולהתענות מערב תשעה הסמוך לעשירי. וכן ביציאה, שוהה בעינוי מעט מלילי אחד עשר סמוך לעשירי, שנאמר: 'מֵעָרֶב עַד עָרֶב תִּשְׁבְּתוּ שִׁבְתְּכֶם'".

המגיד משנה מדייק שם:

"מדברי רבינו נראה שאין תוספת דבר תורה אלא בעינוי, אבל לא בעשיית מלאכה - לא ביום הכיפורים ולא בשבתות. וזהו שכתב 'מתחיל לצום ולהתענות', וזהו שלא נזכר בדבריו בהלכות שבת תוספת כלל מן התורה".

מכל מקום, יש להקשות על הבנה זו מדברי הרמב"ם²³ בהלכות שבת לגבי הדלקת נרות:

"המדליק צריך להדליק מבעוד יום קודם שקיעת החמה".

אם אין דין תוספת שבת, מדוע חובה להדליק לפני השקיעה?

הכסף משנה מסביר, שזהו דין של הרחקה וזהירות בלבד, שמא יבוא להדליק בשבת עצמה, ולא מדין תוספת שבת.

עם זאת, עדיין קשה: כיצד יסביר הרמב"ם את הגמרא בברכות המאפשרת להתפלל של שבת ביום חול?

בהלכות תפילה פוסק הרמב"ם²⁴:

"...ויש לו להתפלל תפילת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה... לפי שתפילת ערבית רשות, אין מדקדקין בזמנה...".

כלומר, ההיתר הוא משום שתפילת ערבית היא "רשות" וניתן להקדימה, ולא בגלל שהיום הפך לשבת.

²² רמב"ם הלכות שביתת העשור א, ו.

²³ רמב"ם הלכות שבת ה, ג.

²⁴ רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים ג, ז.

לבסוף, נשאר לברר: מה דעת הרמב"ם לגבי קידוש?

בהלכות שבת כתב הרמב"ם²⁵:

"יש לו לאדם לקדש על הכוס ערב שבת מבעוד יום, אף על פי שלא נכנסה השבת... שמצוות זכירה - לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו, בין קודם לשעה זו במעט".

נמצא אם כן, שהרמב"ם מודה שניתן להתפלל ולקדש לפני הזמן, אך נראה שלשיטתו פעולות אלו אינן הופכות את הזמן ל"שבת" ממש. ייתכן שלפי הרמב"ם אדם המקבל על עצמו להכניס שבת מוקדמת אוסר על עצמו מלאכה מדין נדר, אך אין כאן החלה מהותית של קדושת השבת, בדומה לשיטת **תוספות** בכתובות, שניתן לקבל בערב יו"ט רק איסורי מלאכה ולא את מצוות היו"ט האחרות.

סוף דבר, למדנו כי מצוות השבת, מצד אחד היא "קביעה וקיימא" - נקבעה מששת ימי בראשית על ידי הבורא, ואינה זקוקה לקידוש על ידי בית הדין. ומצד שני, סוגיית קבלת שבת מוקדמת מגלה כי ניתנה לאדם הרשות ואף המצוה למשוך מקדושת השבת אל תוך ימי החול. אמנם נחלקו הראשונים, האם קבלת שבת מוקדמת הופכת את הזמן ל"שבת גמורה" המאפשרת קידוש וסעודה כדעת התוספות והרא"ש, או שמא גדריה מצומצמים יותר לענייני תפילה ואיסור מלאכה כמשתמע מדברי הרמב"ם - אך לכולי עלמא מצוות "זכור אֶת יום הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ" אינה מסתכמת בזיכרון פסיבי, אלא מעניקה לאדם את הכוח להיות שותף בהחלת הקדושה.

בקצרה

עסקנו במצוות קידוש השבת ובסוגיית קבלת שבת מוקדמת. עמדנו על המתח שבין היותה של השבת "קבועה וקיימת" מששת ימי בראשית, לבין המצוה המוטלת על האדם לקדש אותה.

א. מהות מצוות הקידוש

למרות שהשבת נכנסת באופן אוטומטי עם שקיעת החמה, הרמב"ן מבאר כי קיימת מצוות עשה מהתורה לקדש את היום בדיבור בכניסתו, שנאמר: "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ". לפיכך, קידוש הלילה הוא מדאורייתא, בעוד קידוש היום הוא דרבנן.

ב. מדוע נדרש לימוד ש"שבת אינה צריכה קידוש בית דין"?

קיים הבדל בין שבת למועדים: השבת "מקדשא וקיימא" מששת ימי בראשית, בעוד שהמועדים מקודשים על ידי ישראל באמצעות בית הדין.

הגמרא לומדת מהמילה "בכל מושבותיכם" שהשבת אינה זקוקה לקידוש בית דין. מדוע היינו עלולים לחשוב אחרת? הבאנו לכך שני הסברים:

לפי **החידושי הרי"ם**: כמו בבכור בהמה, שהוא קדוש מרחם ובכל זאת יש מצווה להקדישו בפה, כך היינו חושבים לגבי שבת.

לפי **הנצי"ב**: היינו חושבים שזמני השבת צריכים להיקבע לפי אופק ירושלים, בדומה לקידוש החודש שנקבע לפי אופק ארץ ישראל, ולכן בא הכתוב ללמד שכל מקום נוהג לפי האופק המקומי שלו.

²⁵ רמב"ם הלכות שבת כט, יא.

ג. מחלוקת הראשונים לגבי "קבלת שבת מוקדמת"

האם אדם המקדים לקבל שבת משנה את מהות הזמן והופך אותו לשבת גמורה?

שיטת **תוספות** (בברכות ובפסחים) **והרא"ש**: ניתן לקבל שבת מוקדם (מפג המנחה), והזמן הופך לשבת מלאה הן לענין תפילה והן לענין קידוש וסעודה. להוציא ליל הסדר, שבו יש להקפיד לאכול רק לאחר רדת החשכה.

שיטת **ר"י** (בתוספות): ניתן לקבל שבת מוקדמת ולהתפלל תפילה מוקדמת, אך לא לאכול לפני רדת החשכה.

שיטת **תוספות** (בכתובות): קבלת שבת או חג מוקדמת מחילה את איסורי המלאכה, אך אינה מחילה את מצוות השמחה של החג, כי אדם רשאי לאסור על עצמו דברים, אך לא יכול לחייב את עצמו במצוות שטרם הגיע זמןן.

שיטת **הרמב"ם**: קבלת שבת מוקדמת אינה מחילה איסור מלאכה מהתורה (למעט ביום כיפור). ההיתר להתפלל ולקדש מוקדם נובע מכך שתפילת ערבית היא רשות וניתן להקדימה, ומצוות ה"זכירה" יכולה להיעשות מעט לפני הזמן, אך אין זה הופך את הזמן לשבת ממשית.

סוף דבר, ראינו כי למרות שקדושת השבת היא "קביעה וקיימא" בידי שמים, ניתנה לאדם היכולת למשוך מקדושתה אל החול ולהיות שותף פעיל בהחלת הקדושה.